
طریقت یا موضوعیت ادله

ترجمه و گردآوری: سمیه طاهری

انتشارات رضویه

www.ketab.ir

سرشناسه	طاهری، سمیه، ۱۳۶۲، - گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور	طریقت یا موضوعیت ادله در حقوق کیفری ایران: تألیف و گردآوری سمیه طاهری.
مشخصات نشر	تهران: رضویه: رویان پژوه، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	۲۲۲ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۸۱۴۹-۷۹-۱
جمعیت فهرست نویسی	فیبیا
موضوع	ادله اثبات دعوی -- ایران
موضوع	ادله اثبات دعوی (فقه)
موضوع	حقوق تطبیقی
موضوع	حقوق جزا -- ایران
رده بندی کلاس	KMH ۱۷۸/۴:۲ ۱۳۹۰
ردیف	۵۵۰۶۴/۳۴۱
شماره کتابخانه	۲۴۲۴۳

انتشارات رضویه

طریقت یا موضوعیت ادله

تألیف و گردآوری:	سمیه طاهری
ناشر:	رضویه - رویان پژوه
چاپ اول:	۱۳۹۲
صفحه آرا:	اکرم هاشمی
شمارگان:	۵۰۰
بهاء:	۱۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۱۴۹-۷۹-۱

دفتر پخش: تهران، خیابان انقلاب، فروشگاه منفرد تلفن: ۶۶۴۸۷۸۲۱

مقدمه.....	۷
بخش نخست: جستجوی نظام مطلوب در اثبات دعاوی کیفری و لوازم آن.....	۹
فصل اول: مطالعه تاریخی و تطبیقی نظام کلی ادله در حقوق کیفری عرفی.....	۹
مبحث اول: دادرسی اتهامی و اثبات دعاوی کیفری.....	۹
الف - سابقه پیدایش و ویژگیهای دادرسی اتهامی.....	۹
ب - روشهای ابتدایی اثبات جرم.....	۱۰
مبحث دوم: دادرسی تفتیشی و نظام دلایل قانونی.....	۱۲
الف - سابقه پیدایش دادرسی تفتیشی و خصایص آن.....	۱۲
ب - استقرار نظام دلایل قانونی.....	۱۳
مبحث سوم: دادرسی استماعی و حقوقدانان قرن هجدهم و نظام دلایل قانونی.....	۱۶
الف - سابقه تاریخی (۱۷۹۴ - ۱۷۳۸).....	۱۶
ب - سابقه تاریخی (۱۶۹۴ - ۱۷۳۸).....	۱۷
ج - پیتربورو (۱۶۹۱ - ۱۷۵۰).....	۱۸
مبحث چهارم: دادرسی استماعی در فرانسه و نظام دلایل در دعاوی کیفری.....	۱۹
الف - وجود انگیزه برای اصلاحات قضایی.....	۱۹
ب - استدلالهای موافقان و مخالفان محصل نظام قضات وجدانی.....	۱۹
مبحث پنجم: کشورهای وابسته به خانواده حقوقی رومی - ژرمنی.....	۲۲
الف - ادله اثبات دعوا در حقوق جزای روم.....	۲۲
ب - سایر کشورهای حقوق نوشته.....	۲۸
مبحث ششم: خانواده حقوقی کامن لا.....	۲۹
الف - ارزیابی آزاد ادله.....	۲۹
ب - قواعد حاکم بر پذیرش دلایل اثباتی.....	۳۱
مبحث هفتم: حقوق بین‌المللی کیفری.....	۳۴
الف - برخی توضیحات ضروری.....	۳۴
ب - اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.....	۳۵
ج - رویه قضایی دادگاههای یوگوسلاوی سابق و رواندا.....	۳۷
فصل دوم: نحوه احراز امور موضوعی در محاکمات جزایی از نظر فقها.....	۳۹
مبحث اول: قطع و ظن و حجیب آنها از منظر علمای اصول فقه.....	۳۹

- الف - قطع طریقی و قطع موضوعی ۳۹
- ب - آیا قطع قطاع حجب است؟ ۴۱
- ج - نظریه امارات شرعی ۴۲
- د - ظن اطمینانی از دیدگاه صاحب نظران اصول فقه ۴۵
- مبحث دوم: علم قاضی و استدلال موافقان و مخالفان حجیب آن ۴۸
- الف - قول مشهور در فقه امامیه ۴۸
- ب - حجیب علم قاضی فقط در حقوق الله یا فقط در حقوق الناس ۵۷
- ج - عدم حجیب علم قاضی غیر معصوم ۵۹
- د - نظر امامی اهل سنت ۵۹
- ه - مقتضای پیرامون مفهوم و طرق تحصیل علم قاضی ۶۱
- مبحث سوم: بینه، اقرار و سایر دلایل شرعی ۶۴
- الف - بینه ۶۴
- ب - نگاه بینه فتاوی فقها در زمینه طرق اثبات ۶۸
- مبحث چهارم: بینه و حدود بالشبهات ۷۳
- الف - مفهوم و اثبات رای این قاعده ۷۳
- ب - برخورد قاعده مبحث بینه با دلایل قانونی ۷۴
- فصل سوم: داوری نهایی و اقرار و اللوب ۷۷
- مبحث اول: مصالح اجتماعی زمان ما و حالات ناشی از نظام دلایل قانونی ۷۸
- الف - مزایای احتمالی نظام دلایل شرعی ۷۸
- ب - برتریهای نظام اقتناع وجدانی ۸۰
- ج - اثبات ادعاهای دفاعی متهم ۸۳
- مبحث دوم: دستاوردهای روانشناسی قضایی ۸۵
- الف - اقرار دروغ یا اشتباه ۸۵
- ب - اشتباه با دروغگویی گمراهان ۸۶
- مبحث سوم: برخی استدلالهای فقهی ۸۷
- الف - استناد به بعضی از آیات و روایات ۸۷
- ب - لزوم اقامه قسط و حفظ نظم در جامعه اسلامی ۹۵
- ج - مفهوم بینه در لسان شارع ۹۶
- مبحث چهارم: موقعیت خاص جرایم مستلزم حد و جرایم منافی عفت ۹۶

الف - نظام مختلط در جرایم منافی عفت یا مستلزم حد	۹۸
ب - برخی ملاحظات ویژه	۱۰۰
مبحث پنجم: جمع بندی و نتیجه گیری	۱۰۲
الف - جرایم مستلزم تعزیر یا مجازات باز دارنده	۱۰۳
ب - جرایم مستلزم قصاص یا دیه	۱۰۳
ج - جرایمی که نظام دلایل مختلط برای آنها مناسب است	۱۰۵
فصل چهارم: محدودیتهای اصول آزادی دلایل و قضاوت براساس قناعت وجدانی	۱۰۷
مبحث اول: علم شخصی قاضی و دلایلی که در جلسه دادرسی مطرح نشده‌اند	۱۰۹
الف - خطرات ناشی از استناد به این گونه ادله	۱۰۹
ب - بررسی مجدد موضوع از نظر فقهی	۱۱۰
ج - ترکیب میان اطلاعات عمومی و معلومات اختصاصی	۱۱۱
مبحث دوم: سایر محدودیتهای اصل آزادی دلایل	۱۱۱
الف - اصل نادرست یا خلاف شأن دستگاه قضایی و کرامت انسانی	۱۱۱
ب - سوابق و انگیزهای شخصی متهم	۱۱۴
ج - دلایل تکلیفی و ششای غیر قانونی	۱۱۵
مبحث سوم: کیفیت معیار اصل در ارزیابی ادله	۱۲۲
الف - ابزارها و شیوه‌های کنترل	۱۲۳
ب - ضرورت دقت هر چه بیشتر در ارزیابی اقرار و شهادت بر شهادت	۱۲۴
بخش دوم: حقوق کیفری ایران و اصول علم بر اثبات امور موضوعی	۱۲۷
فصل اول: قوانین موضوعه و رویه قضایی پیش از انقلاب	۱۲۷
مبحث اول: آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۶۱ قانون تشکیل محاکم جنایی	۱۲۸
الف - جهات قانونی شروع به تحقیق	۱۲۹
ب - تحقیقات مقدماتی	۱۳۰
ج - شرایط شهود تحقیق و ارزش گواهی	۱۳۰
د - ارزیابی ادله	۱۳۱
ه - طریقت یا موضوعیت اقرار	۱۳۲
و - علم شخصی قاضی و دلایلی که به نظر طرفین نرسیده است	۱۳۱
مبحث دوم: رویه قضایی و سایر منابع حقوقی	۱۳۵
الف - تفسیر قضایی قواعد مربوط به اثبات دعاوی جزایی	۱۳۵

ب - تأکيدات صريح بر طريقت ادله، به ویژه اقرار متهم.....	۱۳۷
ج - چند نمونه از ارزيابي ادله.....	۱۳۸
فصل دوم: قوانين موضوعه بعد از انقلاب.....	۱۴۹
مبحث اول: شواهدی از موضوعیت ادله و بررسی جایگاه علم قاضی.....	۱۴۹
الف - گرایش جدی به نظام دلائل قانونی.....	۱۴۹
ب - موضوعیت ادله از دیدگاه مقررات جدید آیین دادرسی.....	۱۶۰
ج - علم قاضی در قوانين موضوعه.....	۱۶۴
مبحث دوم: جایگاه اطمینان و اقناع وجدانی قاضی در قوانين جزایی کنونی.....	۱۶۸
ط - وقت اقرار.....	۱۷۰
ب - ایجابی آزادانه سایر دلائل.....	۱۷۱
فصل سوم: رویه قضایی و دكترین حقوقی بعد از انقلاب اسلامی.....	۱۷۵
مبحث اول: رویه قضایی.....	۱۷۵
الف - رویه حاکم جرایم مستلزم حد و قصاص.....	۱۷۵
ب - رویه حاکم جرایم.....	۱۹۶
ج - استفاده از احکامات جرایم تعزیری.....	۲۰۱
مبحث دوم: عقاید بر علم حقیقه و حقوق در زمینه مورد بحث.....	۲۰۲
الف - تفسیرهای موجود از مفهوم اثباتی.....	۲۰۲
ب - چگونگی برخورد حقوقدانان با ادله دلائل اثباتی در برخی جرایم.....	۲۰۲
نتیجه گیری نهایی چند پیشنهاد.....	۲۱۴
علائم اختصاری.....	۲۱۶
فهرست منابع و مآخذ.....	۲۱۷

مقدمه

قواعد ماهوی حقوق جزا و ابزارهای سیاست جنایی نمی‌تواند در جهت اهداف قانون‌گذار مورد استفاده قرار گیرد، مگر آن که از یک سو یکرده از حقیقت حادثه‌ای به نام عمل مجرمانه که در گذشته دور یا نزدیک روی داده است، برداشته و از سوی دیگر، معلوم شود نسخه معینی که عمل مزبور از او سر زده است، دارای مسؤولیت کیفری بوده. چپتی برای موقوفی تعقیب وی وجود ندارد. در یک کلام، صرف‌نظر از مسائل شکلی و قانونی، رسیدگی به یک امر کیفری چیزی نیست جز کاوش و جستجو برای یافتن پاسخ پرسشهایی گاه بی‌جیده و به هر حال، مهم: پرسشهایی درباره حقایق جزئی و خارجی: آیا اصولاً عنصر مادی جرم محقق شده است؟ فعل یا ترک فعل مجرمانه یا خالت چه کسی یا کسانی ارتکاب یافته و در ذهن و ضمیر مرتکب چه می‌گذشته؟ آیا عمل او تحت عنوان فلان عامل موجه جرم، قابل توجه نیست و آیا مسؤولیت کیفری دانسته است؟.....

آنچه قاضی کیفری برای پاسخ دادن به این گونه و تصمیم‌گیری‌نهایی بدان نیاز دارد، دلیل است. در حقوق کیفری دلیل عبارتست از هر امری که قاضی کیفری مجاز باشد و بتواند برای کشف حقیقت خارج از آن استفاده کند.

اما مسئله مهم این است که آیا قانون‌گذار باید انواع ادله معتبر و شرایط اعتبار و حجیت هر کدام را به گونه‌ای صریحاً مشخص سازد و بطور حصری بر شمارد و یا باید دست قاضی را برای یافتن دلایل به هر گونه دلیلی باز گذاشت. مسرور بر این که از بارهای محدودیت‌ها تجاوز نکند؟ به چه ادله دست آمد، آیا قانون‌گذار باید با احکام کلی ارزش‌آینی آنها را مشخص کند، بطوریکه قاضی موظف باشد با مقایسه دلایل به دست آمده با حاکم کلی قانون، در خصوص اثبات یا عدم اثبات مرتکب ارتکاب نظر، نتیجه‌گیری نماید (نظام دلایل قانونی) یا این کار به صلاح نیست و بهتر است قاضی خودش وجود و خیر بودن آنها بگذارد و از او بعنوان انسانی سراقتمند و در عین حال متعارف، انتظار داشته باشند که ارزیابی بی‌طرفانه ادله‌ای که به نفع یا ضرر متهم موجود است، پاسخ‌سوالهای خود را پیدا کند (نظام دلایل معنوی یا اقناع وجدان قاضی)

ما دو راه یا دست کم دو راه اصلی داریم: یا باید از نظام ادله قانونی پیروی کنیم: انواع دلایل اثبات دعوی کیفری را در قانون احصاء کرده و برای اثبات هر نوعی و اعتبار بابت و مطلق قائل شویم، بطوری که دلیل برای قاضی خود به نوعی ثابت و ثابت است و باید از نظام ادله معنوی و اقناع وجدان قاضی تبعیت نماییم و دلیل را صرفاً به طریق برای دسنیابی قاضی به اعتقاد باطنی و اطمینان قلبی بسماریم. مقصود ما از «طریقت باطنی» ادله «نیز دقیقاً اشاره به همین دو راه است.

پایبندی به هر یک از دو نظام کلی دلایل کیفری، نتایج مهمی و بلکه دست‌آورد عدالت کیفری در هر جامعه‌ای دارد، به همین جهت است که باید ببینیم در حقوق کیفری اثبات امور موضوعی در دعوی کیفری از چه قواعدی پیروی می‌کند و بطور مشخص، از این قضیه در تحصیل و ارزیابی ادله تا چه اندازه و در چه مواردی محدود شده و نیز باید نشان دهیم که این محدودیت در این زمینه کدام است و برای اجرای دقیقتر عدالت کیفری، چه اصلاحاتی باید انجام شود.